

תני רבי חייא: לחם העשוי לשימו בתוך כותח העשוי מחלב פטור מן החלה.

מקשה הגמרא: והא תניא: חייב בחלה?!

מתרצת הגמרא: התם — כדקתני טעמא:

רבי יהודה אומר: מעשיה אופן עשיתה של עיסה זו מוכיחין עליה אם עושה אותה לשם לחם.

שעשאה כדי לאוכלה כלחם גמור ולכן חייבין הלחמים בהפרשת חלה אפילו שאפאם בחמה ולא בתנור,

אבל אם עשאן כ"למודין", כנסרים בעלמא בלא שיהא להם צורת לחם פטורים מחלה, שהרי גילה דעתו שאינם עומדים להאכל כ"לחם" אלא ל"כותח" ולכן אין הם נחשבים ל"לחם"⁽¹⁾.

אמר ליה אבוי לרב יוסף: האי כובא דארעא, [שהוזכר לעיל] — מאי מברכין עלויה?

אמר ליה: מי סברת נהמא הוא, [לחם הוא]

שם עשאן לעיסה כמו "עבין", כשהיא ערוכה ומקוטפת כמו שנוהגים לעשות עיסה עבור גלוסקאות נאות, הרי גילה בדעתו

שמלכתחלה חישב בדעתו לאפות עיסה זו שלא כדרך אפיית פת אלא בחמה יש לפטורה מהתורה מחיוב חלה, וכפי שכבר התבארה שיטתם לעיל (לז ב הערה 16) שהדין "תחלתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה" נאמר רק אם חישב בדעתו לאפותה כלחם ואח"כ נמלך ועשאה סופגנים. ומה שבעשאה כ"עבין" חייבה בחלה הוא רק מדרבנן גזירה שמא יחליפנה בלחם גמור שנאפה בתנור או שמא ימלך בדעתו ולבסוף יאפנה בתנור. [בעשאה כ"לימודין" אין לחשוש לכל זה, משום שצורתה המיוחדת גורמת לכך שלא יחליפו בינה לבין לחם גמור, וכן שלא ימלכו בדעתם לאפותה כדרך פת].

ואולם רבינו תם החולק על ראשונים אלו וסובר שכל שתחלתה עיסה הריהי חייבת בחלה אף שדעתו מלכתחלה היתה על מנת לעשותה "סופגנים" נמצא שכשעשאה כ"עבין" חיובה בחלה הוא מהתורה, והטעם שפטורה באופן שעשאה כ"לימודין" ביאר המהרש"א שלדעת ר"ת המדובר כאן בעיסה רכה ונמצא אם כן שתחלתה וסופה סופגנים.

להאמור לעיל צריך ביאור דברי רש"י, שהרי מה תועלת יש בכך שמתכוין בשעת עריכת

בדעתו ובישלה או אפאה שלא בתנור אבל אם מלכתחלה בשעה שערך את העיסה חישב בדעתו שלא לאפותה כדרך פת מחשבה זו פוטרת את העיסה מחיוב חלה, ולכן גם "נהמא דהנדקא" ו"לחם העשוי לכותח" שכבר בתחלה נעשתה העיסה במחשבה שלא לאפותם כדרך פת אלא על גבי שפוד או בחמה פטורים מחיוב חלה.

אכן דעת רבינו תם [הובא בתוספות בסוגייתנו ובמסכת פסחים (לז ב) ובראשונים נוספים] שאף אם מלכתחלה חישב בדעתו שלא לאפות את העיסה כדרך פת הריהי חייבת בחלה. וחולק בזה עם הרא"ש והר"ש. — ולדבריו ביארו המהרש"א ופני יהושע שהטעם שפטרו "לחם העשוי לכותח" מחיוב חלה הוא משום שגם עיסתו עיסה רכה היא ונמצא ש"תחלתו וסופו סופגנין". [אכן לדעת רבינו תם צריך עדיין ביאור מדוע "לחמא דהנדקא" פטורה מן החלה והרי ודאי שעיסתה עבה].

1. כך פירש רש"י את החילוק שבין עשאן כעבים לעשאן כלימודים. וראה בהמשך הערה זו.

כתבו הרא"ש והר"ש במסכת חלה, כיון

וברכתו "המוציא"?

גובלא גיבול מים בקמח⁽²⁾ בעלמא הוא, ומברכין עלויה "בורא מיני מזונות".

מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה, וברך עלויה "המוציא לחם מן הארץ" לפנייה, ושליש

ברכות של ברכת המזון לאחריה⁽³⁾.

אמר מר בר רב אשי: ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח.

מאי טעמא — [דברים טז ג] "לחם עוני" קרינן ביה.

סעודתו עליה ברכתה בורא מיני מזונות כי אינה "לחם" כלל.

ואולם המגן אברהם (שם סקמ"א) נקט בדעת הטור שסובר שלענין ברכה דינה שוה לטרוקנין ובקבע סעודתו עליה ברכתה המוציא, אף על פי שלענין חיוב חלה חלוקה היא מטרוקנין ופטורה מן החלה. וביארו הפרי מגדים (שם) והלבושי שרד טעם הדבר, שחיוב חלה תלוי בשם "עיסה" שיש על הדבר, וכלשון הפסוק "ראשית עריסותיכם תרימו תרומה", ולכן מצינו בזה חילוק בין "טרייתא" ל"טרוקנין", כי טרייתא עיסתה רכה מאד ואין עליה שם "עיסה" כלל מה שאין כן "טרוקנין" אין עיסתה רכה כל כך, אבל ברכת המוציא אינה תלויה כלל בשם "עיסה" אלא בשם "לחם" וכיון שבזה הם שוים שניהם נאפים בתנור לכן אם קבע סעודתו עליהם ברכתם המוציא.

יש להעיר שביאור זה מתאים רק עם דברי הרשב"א [הובא לעיל לז ב הערה 15] הסובר שטרייתא חלוקה מטרוקנין בתחלת עשייתה שעיסתה רכה מאד בשונה מטרוקנין שעיסתה עבה מעט, אבל להמבואר ברא"ש [הובא גם הוא לעיל שם] שעיסת שניהם רכה היא בשווה והחילוק ביניהם הוא רק בסופן שה"טרייתא" מתפשטת על גבי הכירה ואינה נאפית כלחם ואילו עיסת הטרוקנין מתקבצת בגומא ונאפית כלחם, שוב אי אפשר לחלק בזה בין דין חלה לדין ברכה, שהרי אם מצינו שפטרו את ה"טרייתא" מחיוב הפרשת חלה ואילו את הטרוקנין חייבו הרי בהכרח שהטעם הוא משום

העיסה לאוכלה כדרך פת והרי מכל מקום כונתו לאפותה שלא כדרך פת אלא בחמה, ואם כן עדיין היה צריך לפטרה מחיוב חלה גם אם עשאה כ"עבין". ועיין ברדב"ז (פ"ו מביכורים הי"ד) שביאר שגם רש"י סובר כפירושם של הרא"ש והר"ש שהחיוב בעשאה כעבין הוא רק מדרבנן. ואולם מסתימת לשון רש"י לכאורה לא נראה כן, ובפרט שמבואר בדבריו שטעם החיוב הוא משום שגילה בדעתו לאוכלו כלחם, ובאמת התוספות בפסחים (מא א ד"ה אבל) נקטו שרש"י סובר כדעת רבינו תם, ואולם גם אם נפרש כן עדיין יקשה לאיזה צורך פירש רש"י שהטעם שבעשאה כ"עבין" חייב הוא משום שכוונתו לאוכלה כדרך פת והרי אם כדעת רבינו תם יש לחייבה אף בלא זה אלא מחמת זה גופא שעיסתה עיסה עבה, וצ"ע.

2. כך פירש הרא"ש, ואולם הרמב"ם כתב שהחסרון של "כובא דארעא" ביחס ללחם אחר הוא בכך שאופים אותו על גבי קרקע כדרך הערביים שוכני המדברות ואין עליו צורת פת. ולדבריו ההגדרה "גובלא בעלמא" אינה מתייחסת לעיסה אלא ללחם האפוי שלא בצורת לחם אלא גובלא בעלמא. וכך נראה מדברי הרשב"א. וראה עוד לעיל (לז ב הערה 15).

3. ולענין "טרייתא" — כתב בית יוסף (קס"ח), כשם שחלוקה היא מ"טרוקנין" לענין חיוב חלה [שבשונה מטרוקנין היא פטורה מן החלה] כך חלוקה היא גם לענין ברכה שאפילו אם קבע

ואמר מר בר רב אשי: האי דובשא דתמרי, דבש היוצא מן התמרים [וכן⁽⁴⁾] משקין היוצאים משאר מיני פירות, מלבד יין ושמן⁽⁵⁾] מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו.

מאי טעמא אין מברכים עליו "בורא פרי העץ"?

כי הדבש או המשקה היוצא מהפרי זיעה בעלמא הוא ואינו נחשב כפרי עצמו ולכן מברכים עליו ברכת "שהכל".

כמאן אמר מר בר רב אשי דין זה?

כי האי תנא, כרבי יהושע.

דתנן: זר שאכל או שתה דבש תמרים, ויין תפוחים, והומין ספוניות, [חומץ מענבים הגדלים בימות הסתיו ואינם מתבשלים לעולם⁽⁶⁾], ושאר מי פירות של תרומה. — רבי אליעזר מחייב את השותה בקרן וחומש, כדין האוכל את פרי התרומה בעצמו.

ורבי יהושע פוטר מלשלם את הקרן ואת החומש, משום שסבור שאין אותם המשקים נחשבים לפרי אלא לזיעה בעלמא, ולכן לא חל עליהם שם תרומה⁽⁷⁾.

אמר ליה ההוא מרבנן לרבא: "טרימא" שהוא פרי כתוש אך אינו מרוסק לגמרי⁽⁸⁾

יש להוסיף שגם בשאר מיני פרי אם רוב דרך אכילת אותו הפרי הוא באופן שסוחטים אותו ושותים את מימיו ברכתו בורא פרי העץ. — תרומת הדשן (סימן כ"ט), ונפסק כן במשנה ברורה (ר"ב סקמ"ד).

[ביאור נוסף בחילוק שבין יין ושמן לשאר משקין ראה בפרי מגדים (ר"ב מ"ז סק"ח)].

6. עיין רש"י כאן ובחולין (קכ ב), ובפירוש המשניות לרמב"ם (פ"א מתרומות מ"ב).

7. מסוגייתנו נראה שרבי יהושע ורבי אליעזר נחלקו מסברא, האם המשקין נחשבים לזיעה בעלמא או לפרי, ואולם מדברי הגמרא במסכת חולין (קכ ב) נראה ששורש מחלוקתם הוא באופן שבו ניתן לדרוש זאת מהפסוקים, ועיין בתוספות בפסחים (כד ב ד"ה אלא) במה שיישב סתירת הסוגיות.

8. רש"י. משמע מדבריו שבאופן שריסקוהו לגמרי ברכתו "שהכל", וכן נקטו תרומת הדשן (סימן כ"ט) ובית יוסף (סימן רב). והוסיף תרומת הדשן שאם דרך אכילת הפרי היא באופן זה ברכתו "בורא פרי העץ". ואולם הבית יוסף

שטריתא אינה נחשבת ללחם והטרוקנין נחשב ללחם ויש לחייבו מדין "והיה באכלכם מלחם הארץ", ואם כן גם לענין ברכה התלויה אף היא בשם "לחם" יש לחלק בין טרוקנין לטריתא ואין לברך המוציא על טריתא אפילו אם קבע עליה סעודתו כי אינה "לחם" כלל. — ויתכן שזוהי סברת הבית יוסף הנ"ל שהשווה דין הברכה שעליהם לחיובם בחלה.

להלכה: פסק השולחן ערוך (שם סט"ו) שעל "טריתא" מברכים "בורא מיני מזונות" אפילו אם קבע סעודתו על כך. וראה שם במשנה ברורה (סק"צ) דברי האחרונים בזה.

4. רש"י (ד"ה ורבי יהושע) ותוספות (ד"ה האי), וכפי שמוכח מהמשך הסוגיא שהשוו משקין משאר מיני פירות לדבש תמרים [לענין תרומה].

5. הטעם שייך ושמן שונים משאר משקין מבואר ברש"י, כיון שהזתים והענבים עומדים לכך וזהו תכליתן לכן לא פוקע מהם שם הפרי שהרי אדרבה זוהי תכליתו של הפרי. ועיין עוד ברש"י לעיל (לו א ד"ה הכא) שכתב: "שעיקר הפרי לכן נטעוהו הלכך פרי הוא".

— מהו ברכתו?

לא הוה אדעתיה דרבא מאי קאמר ליה [לא הבין רבא מהי שאלתו של ההוא מרבנן].

יתיב רבינא קמיה דרבא ואמר ליה לההוא מרבנן: מהי שאלתך, האם טרימא דשומשמי קא אמרת, שכותשים את השומשמים קצת, או דקורטמי קא אמרת, שהוא כרכום כתוש שנותנים בו יין, או דפורצני ענבים כתושים שנותנים בהם מים לעשות מהם תמד קא אמרת?

אדהכי והכי אפקיה הבין רבא משאלותיו של רבינא לדעתיה של ההוא מרבנן.

אמר ליה: חשילתא [דבר כתוש ומעוך] ודאי קא אמרת ושאלת מה ברכתו, ואדכרתן מלתא [הזכרתני דבר ששמעתי].

והוא, הא דאמר רב אסי: האי תמרי של תרומה — מותר לעשות מהן טרימא, שאין הכתישה המועטת מבטלת מהם את שם הפרי, ואסור לעשות מהן שכר, לפי שבכך משנה את התרומה מ"מאכל" ל"משקה" ואסור לשנות תרומה מברייתה⁽⁹⁾. — הרי שעשיית התמרים ל"טרימא" אינה משנה את הפרי מברייתו ועדיין שם הפרי עליו ולכן יש לברך על הטרימא "בורא פרי העץ".

והלכתא: תמרי ועבדינהו טרימא — מברכין עלוייהו "בורא פרי העץ",

מאי טעמא? כי גם לאחר שנכתשו עדיין במלתייהו קיימי, כדמעיקרא.

שתיתא, מאכל העשוי מקמח קליות שמערכים בו מים שמן ומלח⁽¹⁰⁾,

דייק מלשון הרמב"ם (פ"ח מברכות ה"ד) שלדעתו אף אם הוא מרוסק לגמרי ברכתו "בורא פרי העץ".

בביאור המחלוקת, עיין חזון איש (סימן ל"ג) (ה) שתלה מחלוקתם בב' תירוצי התוספות בחולין (קכ ב ד"ה היכא) עיין בדבריו.

להלכה: השולחן ערוך (רב ס"ז) פסק כדעת הרמב"ם שאף אם הפרי מרוסק לגמרי ברכתו "בורא פרי העץ", [ואף שיש אומרים שהרמ"א חולק עליו בזה, כתב המשנה ברורה (סקמ"ב)] שהלכה כדעת השולחן ערוך ורק באופן שהפרי התרסק לגמרי עד כדי שלא ניכר כלל מה הוא יש לברך עליו שהכל, עיין שם ברמ"א ובמשנה ברורה].

והנה לדעת רש"י הקשה בספר קהילות יעקב (סימן כ"ג) מדוע הוצרכה הגמרא לעיל לפטור מי פירות מברכת "בורא פרי העץ" מטעם שהם נחשבים ל"זיעה בעלמא", והרי ב"טרימא" אנו

רואים שגם כשממשות הפרי קיימת אלא שהוא מרוסק לגמרי מברכים עליו ברכת "שהכל" משום שהפרי כבר אינו בחשיבותו הראויה ואם כן מדוע הוצרכנו לפטור מי פירות מברכת בורא פרי העץ רק משום שהם נחשבים ל"זיעה בעלמא", עיין בדבריו.

9. רמב"ם (פי"א מתרומות ה"ב) ופירוש הרע"ב (תרומות פי"א מ"ג). אכן עיין בפירוש המשניות לרמב"ם שמבואר מדבריו שטעם האיסור הוא כי בזה שמשנה את המאכל למשקה הריהו מפקיע שם תרומה ממנו כי על משקה אין שם תרומה, וכן פירש הקרית מלך (שם). ועיין עוד בספר דרך אמונה לגר"ח קנייבסקי שליט"א (שם) בשם אביו, בעל הקהילות יעקב.

10. רש"י שבת (קנ"ה ב ד"ה קלי).

רב אמר: ברכתה "שהכל נהיה בדברו".

ושמואל אמר: ברכתה "בורא מיני מזונות".

אמר רב חסדא: ולא פליגי, הא דברי שמואל נאמרו בשתייתא עבה, הא דברי רב נאמרו בשתייתא רכה וכדמפרש ואזיל.

עבה שלאכילה עבדי לה, לכן מברכים עליה "בורא מיני מזונות",

רכה שלרפואה קא עבדי לה ולא להנאה, אין מברכים עליה אלא שהכל⁽¹¹⁾.

מתיב רב יוסף: הרי שנינו בברייתא במסכת שבת שנחלקו תנאים אם מותר לגבל שתייתא עבה בשבת על ידי שינוי, ומבואר בהמשך הברייתא שם: ושויין תנאים אלו, שבוחשין את השתות [השתיתא כשהיא רכה] בשבת על ידי שינוי,

וכן ששותים זיתום המצרי [משקה משלשל] בשבת ולא חוששים לאיסור רפואה.

ומהטעם שיבואר להלן.

ואי סלקא דעתך ששתייתא לרפואה קא מכויין וכי רפואה בשבת, מי שרי? ובהכרח ששותים שתייתא רכה לשם אכילה ומדוע אמר רב לברך עליה שהכל.

אמר ליה אבוי: וכי את לא תסברא כדברי רב?

והא תנן: כל האוכלין אוכל אדם לרפואה בשבת, וכל המשקין שותה, ומדוע אין חוששים בזה משום איסור רפואה,

אלא מה אית לך למימר, שההיתר להתרפאות בהם בשבת הוא משום שגברא לאכילה קא מכויין ולא לשם רפואה,

הכי נמי בשתייתא מותר לעשותה בשבת משום שגברא לאכילה קא מכויין ולא לשם רפואה.

לישנא אחרניא: אלא מה אית לך למימר —

הברכה מהמאכל, ומשום כך הוכרחו לפרש שהטעם שמברכים על שתייתא שהכל אינו מחמת שהיא לרפואה אלא משום שהיא לשתייה.

ובדעת הראשונים החולקים על תוספות ורבינו יונה יש לומר כפי שכבר ביאר הרשב"א, שחלוקה היא ה"שתייתא" שאין דרך בני אדם בריאים לשתותה להנאתם ולכן הסיבה שהיא עומדת לרפואה מגרעת ממנה את חשיבות הברכה וברכתה "שהכל", מה שאין כן שמן המעורב באניגרון גם אנשים בריאים נהנים משתייתו ואינו מיועד אך ורק לחולים ולכן אף כששותה אותו לרפואה אין זה מגרע ממנו חשיבות הברכה וברכתו "בורא פרי העץ".

להלכה: השולחן ערוך (סימן ר"ד ס"ח) פסק כדעת התוספות ורבינו יונה שמאכל או

11. כך פירשו הרשב"א הרא"ה הריטב"א והמאירי, ואולם התוספות (ד"ה והא) ורבינו יונה פירשו שהטעם שמברכים על שתייתא רכה "שהכל" הוא משום שעומדת לשתייה, ולשון הגמרא "רכה, לרפואה קא עבדי לה" מתפרש לדבריהם, שאם השתייתא רכה כפי שרגילים לעשותה לרפואה, ברכתה שהכל אף אם שתאה להנאתו.

הב"ח (ר"ח) מבאר שהטעם שהתוספות ורבינו יונה לא פירשו את דברי הגמרא כפשוטם שברכתה שהכל משום שהיא עומדת לרפואה, הוא משום שהוקשה להם מדין שמן המעורב באניגרון המבואר בגמרא לעיל (לו א) שברכתו "בורא פרי העץ" אף ששותים אותו לרפואה, הרי ש"רפואה" אינה מהווה סיבה לגרע את

גברא לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא
הויא,

הכי נמו — לאכילה קא מכוין ורפואה
ממילא קא הויא⁽¹²⁾.

ואף על גב ששינוי כבר בברייתא ששיתא
נחשבת למאכל, שהרי משום כך התירו
לעשותה בשבת צריכא דרב ושמואל⁽¹³⁾
להשמיענו שטעונים ברכה.

דאי מהאי ברייתא הוה אמינא שרק באופן
שבו דיברה הברייתא היינו שלאכילה קא
מכוין ורפואה ממילא קא הויא יש לברך
עליה ברכה,

אבל הכא בנידון שלפנינו, כיון דלכתחלה
לרפואה קא מכוין היה מקום לומר שלא
לברוך עלויה כלל —

קמשמע לן רב ושמואל: שגם באופן זה כיון
דאית ליה בפועל הנאה מיניה⁽¹⁴⁾, בעי
ברוכי⁽¹⁵⁾.

שינוי במשנה: שעל הפת הוא אומר:
"המוציא לחם מן הארץ".

תנו רבנן: מה הוא אומר, כיצד הוא נוסח
ברכת המוציא?

14. עיין צל"ח שהעיר, שהרי חידוש זה שמענו
כבר לעיל (לו א) בדין שמן המעורב באניגרון
שמברכים עליו אפילו שלרפואה קא עביד לה,
כיון שנהנה, ואם כן לאיזה צורך משמיענו זאת
שנית כאן, עיין בדבריו.

15. דברי הגמרא התבארו על פי המשמעות
הפשוטה. וראה בבאור הלכה (שכ"ח סל"ז
ד"ה אבל) שכתב שכן נראה דעת רש"י בבאור
דברי הגמרא.

נמצא לפי זה, שההיתר לבחוש ה"שתות"
בשבת, וכן ההיתר השנוי במשנה ש"כל
האוכלים אוכל אדם לרפואה", הוא דוקא באופן
שכונתו לאכילה ורפואתו באה לו ממילא, ורב
האומר לברך על השתיתא שהכל היינו באופן
שכונת השותה הוא לרפואה, שבזה היה מקום
לומר שלא יברכו עליו כלל, קמ"ל רב שמכל
מקום, כיון ש"מאכל" הוא יש לברך עליו ברכת
"שהכל".

ואולם עיין ברשב"א ובריטב"א שנקטו,
שההיתר השנוי במשנה "כל האוכלים אוכל אדם
לרפואה" וההיתר לבחוש ה"שתות" בשבת הוא

משקה שאוכלים או שותים לרפואה אם טעמם
טוב מברכים עליהם ברכתם הראויה להם. ואולם
מפשטות דברי הרמ"א (שם בסעיף י"א) נראה
שחולק על השו"ע וסובר ש"רפואה" מהווה
סיבה לגרע את הברכה לברכת שהכל וכדעת
הרשב"א הרא"ה הריטב"א והמאירי. [אך ראה
במגן אברהם (סקכ"ד) שביאר כוונת הרמ"א
באופן אחר עיין בדבריו].

המשנה ברורה (שם סקנ"ה) הכריע כדעת
השו"ע שעל מאכל העומד לרפואה יש לברך
ברכתו הראויה לו.

12. מפשטם של דברים נראה שהלישנא השניה
אינה חולקת על הראשונה והשינוי ביניהם הוא
רק בניסוח הדברים, ואולם הברכת ראש סובר
שישנה מחלוקת לדינא ביניהם, עיין בדבריו.

13. המהרש"ל מוחק תיבת "שמואל", שהרי
שמואל עוסק בשתיתא עבה שברכתה "בורא
מיני מזונות" ואין לפסק זה שייכות כלל למבואר
במשנה העוסקת במאכלים הנאכלים לרפואה.
וראה פני יהושע, צל"ח ואור שמח (פ"ח
ה"ד) שמיישבים גירסא זו.

"המוציא לחם מן הארץ".

רבי נחמיה אומר: "מוציא לחם מן הארץ".

אמר רבא: במשמעותה של מילת "מוציא" — כולי עלמא לא פליגי — ד"אפיק" שהוציא כבר בעבר משמע.

דכתיב בדברי בלעם, שאמרם אחרי יציאת מצרים [במדבר כג כב]: "אל מוציאם ממצרים". ולכן, המברך בנוסח זה ברכתו ברכה הגונה שהרי זהו שבחו של הקב"ה שמודה לו עתה על לחם זה שכבר הוציאו מן הארץ זה מכבר, ואין זו הודאה על הלחם העתיד להוציא.

כי פליגי — במשמעותה של מילת "המוציא", האם היא לשון עתיד וממילא אין לברך בלשון זו, או שהיא גם לשון עבר.

רבנן סברי: "המוציא" — דאפיק בעבר משמע, דכתיב בדברי תוכחתו של משה, בסוף שנת הארבעים במדבר [דברים ח טו]:

"המוציא לך מים מצור החלמיש", והרי כבר הוציא כל שנות שהותם במדבר.

ורבי נחמיה סבר: "המוציא" — המפיק בעתיד משמע, שנאמר [שמות ו ז]: "המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים", ופסוק זה אמר הקב"ה למשה במצרים לפני צאתם משם¹⁶.

ורבנן, מה ישיבו להוכחתו של רבי נחמיה מפסוק זה?

ההוא קרא — הכי קאמר לחו קודשא בריך הוא לישראל: כד מפיקנא לכו [כאשר אוציא אתכם ממצרים] עבידנא לכו מילתא [אעשה לכם דבר] כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים, [כדי שתדעו שאני הוא זה שהוצאתי אתכם ממצרים], דכתיב [שמות ו ז]: "וידעתם בעתיד כי אני — הוא אלהיכם המוציא אתכם בעבר". נמצא אם כן ש"המוציא" מתפרש גם כאן בלשון עבר.

משתבחין ליה רבנן לרבי זירא, [את] בר רב

אפילו באופן שכוונתו לרפואה [וכדבריהם נראה ברבינו יונה — עיין חידושי אנשי שם (שם אות ג')] ונפסק כן להלכה בשולחן ערוך (שכ"ח סעיף לז).

ולדבריהם, הגמרא שפירשה את ההיתר לבחוש את ה"שתות" בשבת ואת ההיתר השנוי במשנה באופן ש"גברא לאכילה קא מכוון" כוונתה הוא, כיון שמאכלים אלו גם בריאים רגילים בהם, נמצא שכשאוכל מהם בשבת אין זה ניכר שאוכל זאת לרפואה ויש מקום לבני אדם לתלות ש"גברא זה לאכילה קא מכוון", לכן אין לאסור בזה משום "גזירת סממנים" ומותר לשתות זאת בשבת. ורב שחידש שיש לברך על השתייתא שהכל אף "ש"לרפואה קא

מכוון" היינו, כיון ש"ברכה" אינה תלויה כלל במה שנראה לבני אדם אלא בכונת הנהנה עצמו, היה מקום לומר, כיון שהוא עצמו ל"רפואה קא מכוון" לכן שלא יברכו על זה כלל, קמ"ל שיש לברך עליו ברכת "שהכל" כיון שמכל מקום נהנה מזה אף שלא כיון לכך מתחלה. וכך ביאר הביאור הלכה (סימן שכ"ח סעיף ל"ז ד"ה אבל) עיין בדבריו.

16. והפסוק "המוציא לך מים מצור החלמיש" יתפרש לרבי נחמיה בלשון הווה שהרי הקב"ה הוציא להם מים כל ימי שהותם במדבר. — רש"י.

זביד, שהוא אחוה דרבי שמואל בר רב זביד, דאדם גדול הוא, ובקי בכרכות הוא.

אמר להם: לכשיבא לידכם — הביאוהו לירי. זמנא דרא איקלע לנגביה, אפיקו ליה ריפתא, [הוציאו לו לחם שיאכל], פתח ואמר "מוציא לחם מן הארץ".

אמר רבי זירא: וכי זה הוא שאומרים עליו דאדם גדול הוא, ובקי בכרכות הוא?

בשלמא אי אמר "המוציא" אשמעינן טעמא, את ביאור הפסוק, שהכונה בו ללשון עבר כפי שפירושהו חכמים, ואשמעינן דהלכתא כרבנן, שיכול לומר אפילו "המוציא", לפי שהוא לשון עבר.

אלא במה דאמר "מוציא" — מאי קמשמע לן?

ואיהו, בר רב זביד, דעבד כן לברך בלשון "מוציא", משום שרצה לאפוקי נפשיה מפלוגתא [להוציא עצמו ממחלוקת].

והלכתא: מברך המוציא לחם מן הארץ. דקיימא לן כרבנן, דאמרי שגם לשון "המוציא" דאפיק בעבר משמע⁽¹⁾.

שנינו במשנה: ועל הירקות אומר: "בורא פרי האדמה".

מדדייקת הגמרא: קתני ירקות דומיא דפת — מה פת שנשתנה באפייתה על ידי האור, אף ירקות נמי מדובר שנשתנו בבישולן על ידי האור,

ולכן: אמר רבנאי משמיה דאביי, זאת אומרת: שלקות, ירקות מבושלים⁽²⁾ — מברכין עליהן "בורא פרי האדמה". שהרי בירקות אלו עוסקת משנתנו⁽³⁾.

1. הטעם שפסקו לברך בנוסח השנוי במחלוקת ולא בנוסח שמועיל לכולי עלמא, ביארו התוספות בשם הירושלמי שבאמירת "מוציא" חששו שיכשל ויערב את האות "מ" שבתחלת מילת "מוציא" עם האות "מ" שבסוף מילת "העולם" ואות אחת תשמש לשתי המילים יחדיו עד שתהא נשמעת כמילה אחת ארוכה, לכן העדיפו לברך בנוסח "המוציא" כך שהאות "ה" תבדיל בין האות "מ" הראשונה לשניה. — ואף שעדיין ישנו חשש לעירוב האותיות בהמשך הברכה כשמסיים המוציא "לחם מן הארץ" מכל מקום בזה העדיפו נוסח זה משום שיש לו סמך מהפסוק בתהלים: "מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם, להוציא לחם מן הארץ וגו'".

הרא"ש בפסחים (פ"א ס"י) פירש טעם אחר לדבר, שהעדיפו לברך בנוסח "המוציא" כדי להשמיענו שלא נטעה לומר שנוסח זה אינו

מועיל, ועיין ט"ז (קס"ד סק"ד) ובדעת תורה למהרש"ם (שם ס"ב) שדנו בדבריו. וראה עוד ב"ח (שם ד"ה ומברך) שפירש טעם נוסף לכך שהעדיפו נוסח זה בדוקא.

2. והוא הדין פירות כפי שנראה מדברי התוספות (ד"ה משכחת) וכן נפסק בשולחן ערוך (ר"ב ס"ב).

3. הקשו התוספות איך ניתן ללמוד מהשוואה שבין ירקות לפת שגם כשהירקות השתנו בבישולם לרעה ברכתם בורא פרי האדמה, [לדעת כמה אמוראים כפי שיבואר בהמשך הסוגיא], והרי השינוי שנעשה בפת על ידי האפיה הוא למעלותא. ובביאור ישובו עיין פני יהושע, קרן אורה וספר אמרי נועם לתלמיד הגר"א.